

УДК 342.922 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.39>**О. М. Бойко**

кандидат юридичних наук,

суддя

Дніпропетровського районного суду

Дніпропетровської області

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз судової системи Європейського Союзу. Автор зауважує, що на сьогодні проблема вдосконалення національної судової системи стоїть особливо гостро, що обумовлює необхідність дослідження позитивного досвіду функціонування судової системи ЄС. Було встановлено, що імплементація позитивного європейського досвіду в сфері судочинства є визначальним чинником розвитку правової політики держави. У ході дослідження аргументовано, що євроінтеграція зумовлює необхідність переформатування судової системи України, оскільки на рівні ЄС існує багаторівнева система, яка включає національні суди та судові органи співтовариства. Автором доведено, що судова система ЄС представляє собою багаторівневу та структуровану систему, яка заснована на принципі чіткої спеціалізації та розмежування підсудності судових справ. Було систематизовано наступні ознаки судової системи ЄС: людиноцентричність, функціональність, незалежність, адаптивність. Наголошено, що у разі появи загроз для національних судових органів, судова система ЄС одразу реагує, забезпечуючи локалізацію вказаних загроз та подолання їхніх наслідків. Автор зауважує, що «європеїзація» має стати основним трендом сучасного розвитку судової системи України, оскільки вона дозволяє гармонійно увійти до європейського правового простору, забезпечивши на належному рівні верховенство права в державі. Обґрунтовано, що судова система України потребує суттєвого удосконалення на усіх рівнях, починаючи від модернізації організаційних засад, і закінчуючи гармонізацією процесуального законодавства. Автор зазначає, що ефективність державної правової політики забезпечить в Україні необхідні інституційні зміни та дасть змогу переформувати і перезавантажити систему правосуддя в цілому.

Ключові слова: євроінтеграція, Європейський Союз, правова система, правосуддя, судова практика, судочинство, судова система, юрисдикція

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Політика євроінтеграції змушує наукову спільноту досліджувати європейський досвід правового регулювання окремих сфер буття держави, а також замислюватися над механізмами імплементації позитивного досвіду в Україні. Не є винятком і судова система, яка була і залишається вагомим чинником розвитку країни та забезпечення верховенства права і законності. На сьогодні проблема вдосконалення національної судової системи стоїть особливо гостро, що обумовлює необхід-

ність дослідження закономірностей функціонування судової системи ЄС. Цей аналіз створює підґрунття для подальшого реформування та модернізації окремих сфер судочинства та системи в цілому. Отже, обраний напрям наукового пошуку є достатньо актуальним в сучасних умовах розвитку Української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Структуру та особливості судової системи Європейського Союзу в різні часи досліджували наступні вчені: В. Качурі-

нер, І. Камінська, Т. Комарова, А. Пахлеванзаде, Р. Петров. Однак в умовах євроінтеграції існує необхідність повертатися до цієї тематики та переосмислювати окремі аспекти, з метою впровадження позитивного досвіду в Україні.

Формування цілей статті. Метою статті є теоретико-правовий аналіз судової системи Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У статті 14 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зазначено, що в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки особливого значення набуває утвердження верховенства права та укріплення інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Зокрема наголошено на необхідності зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією [1]. Отже, слід констатувати наявність певних міжнародних зобов'язань України у сфері реформування судової влади та наближення відповідного законодавства до стандартів ЄС. Слід припустити, що імплементація позитивного європейського досвіду в сфері судочинства є визначальним чинником розвитку правової політики держави. Відзначимо, що ця проблематика доволі активно дискутується в наукових колах, про що свідчать комплексні наукові дослідження. Пропонуємо проаналізувати позицію українських вчених щодо досліджуваної проблеми, звертаючи увагу на їхнє бачення ключових напрямів імплементації відповідного позитивного досвіду.

Зокрема, у своїй науковій праці І. Камінська систематизує наступні ознаки судової системи ЄС: 1) спрямованість суду ЄС і національних судових органів на спільне забезпечення верховенства права та ефективність застосування законодавства; 2) наявність однакових критеріїв застосування законодавства ЄС; 3) активне використання судовими інстанціями практики ініціювання запитів про тлумачення законодавства; 4) дотримання принципів незалежності, неупередженості суддів, а також здійснення пра-

восуддя судом встановленим законом; 5) відповідність європейським стандартам організації судової влади [2, с. 24]. Необхідно зауважити, що євроінтеграція зумовлює необхідність переформатування судової системи України, оскільки на рівні ЄС існує багаторівнева система, яка включає національні суди та судові органи співтовариства.

Слід враховувати, що функціонування судової системи ЄС свідчить про тенденцію зміни парадигми європейської інтеграції з наднаціонального об'єднання до наддержавного об'єднання з особливим конституційним ладом та унікальною правовою системою. Вбачається, що етап правової інтеграції змінюється на етап правової імплементації права ЄС у національні правові системи через практику Суду ЄС та функціонування національних судів. Таку взаємодію Суду ЄС та національних судів науковця визначає як рівне партнерство, яке забезпечує динаміку правопорядку ЄС та його еволюцію відповідно до потреб часу. Така ситуація склалась внаслідок того, що Суд ЄС самостійно розширив свою компетенцію, внаслідок чого було змінено підходи до вирішення спорів [3, с. 49]. Інакше кажучи, судова реформа повинна стати більш поглибленою та переорієнтуватися з рівня запозичення ключових засад на рівень гармонізації законодавства про судоустрій та статус суддів.

Т. В. Комарова зауважує, що структура судової системи ЄС сприяє ефективному виконанню різних функцій судової влади в межах співтовариства. Генеза судової системи ЄС демонструє, що зміни відбувалися у напрямі оптимізації виконання тих завдань, які покладаються на кожну ланку окремо. Так, якщо говорити про конституційні функції, то їх виконує Суд справедливості ЄС, який розглядає справи у палатах по три і п'ять суддів, у Великій палаті або у повному складі. Отже, поступово практика застосування права ЄС ставить перед судовою системою нові виклики, з якими вона за допомогою постійних реформ успішно справляється [4, с. 92]. На нашу думку, судова система ЄС представляє собою багаторівневу та структуровану систему, яка заснована на принципі чіткої спеціалізації та

розмежування підсудності судових справ. Це доволі позитивний досвід, який також використовується в Україні.

Варто наголосити, що стандарти ЄС щодо судочинства походять з різних джерел, включаючи правові документи, судову практику, керівні принципи та рекомендації, розроблені та просувані інституціями Європейського Союзу. Ці принципи є невід'ємною частиною правової бази, що регулює судові процеси в державах-членах ЄС. Підтримка незалежності та неупередженості судової влади має вирішальне значення для підтримання верховенства права та забезпечення справедливих результатів судових процесів. Для досягнення цього важливо запобігати будь-яким формам політичного чи неналежного впливу на роботу судової влади [5, с. 224]. Вказані пріоритети цілком відповідають стратегічним цілям реформування судової системи України, що демонструє узгодженість національного законодавства з загальноприйнятими стандартами організації роботи судової влади.

Окремо зауважимо, що в практиці ЄС значна увага приділяється недопущенню політизації судової влади, яка є не новою для України. Ще у 2007 році Рада судів України у своїй Заяві від 20 квітня 2007 року зауважила, що останнім часом склалася в сфері правосуддя, спостерігаються намагання політичних сил політизувати діяльність судів, використати їх у своїх інтересах, схилити до ухвалення ними неправосудних рішень на догоду певним політикам [6]. На сьогодні ситуація набагато краще, однак ми не можемо говорити про остаточне подолання проблеми політизації судової влади. Тому, нам варто врахувати цей позитивний досвід розбудови судової системи ЄС.

В Декларації Європейської комісії з питань ефективності правосуддя від 10 червня 2020 року систематизовані наступні принципи розвитку судової влади на сучасному етапі: 1) пріоритет прав людини; 2) доступ до правосуддя; 3) особиста безпека сторін справи; 4) якість документообігу; 5) застосування кіберправосуддя; 6) застосування прогресивного правосуддя (впровадження інноваційного порядку дій в надзвичайних

ситуаціях) [7]. Вказані принципи дають змогу систематизувати наступні ознаки судової системи ЄС:

- людиноцентричність (пріоритетність інтересів сторін правового спору, зокрема в частині реалізації ними права на справедливий суд та забезпечення рівних умов доступу до судової влади);

- функціональність (наділення органів судової влади максимально необхідним колом повноважень для ефективного здійснення судочинства);

- незалежність (достатня організаційно-розпорядча відособленість та неупередженість судів в процесі розгляду справ);

- адаптивність (здатність реагувати на зміни в національному контексті, тобто окремі виклики та загрози, які вимагають впровадження нестандартних заходів).

Зарубіжна дослідниця Соня Беккер зазначає, що одразу коли виникає загроза верховенству права, активуються нові механізми, які мають вирішальне значення не лише для вирішення уявних викликів, але й для проактивних заходів. Моніторинг стану верховенства права в державах-членах має бути постійним процесом. Наприклад, після спроб підірвати незалежність судової влади в Угорщині та Польщі, Європейський Союз активував політико-правовий механізм для відновлення верховенства права в цих країнах [8, с. 182]. Пропонуємо більш детально зупинитися на цій тезі, оскільки вона розкриває важливу рису судової системи ЄС, а саме здатність до самоконтролю. Тобто, у разі появи загроз для національних судових органів, система на рівні співтовариства одразу ж реагує, забезпечуючи не тільки локалізацію вказаних загроз, але й подолання їхніх наслідків. Для України це доволі позитивний досвід, адже у разі вступу до ЄС ми отримаємо сторонній інструмент контролю національної судової системи, який здатен спрямовувати розвиток останньої та протистояти локальним загрозам на рівні держави.

Р. А. Петров наголошує, що однією зі складових процесу євроінтеграції є ефективне функціонування української судової влади відповідно до європейських стандартів, або, як визначають європейські інституції та науковці, «європеїзації» українських

судів. Під «європеїзацією» української судової системи розуміється послідовне застосування фундаментальних принципів міжнародного права і права ЄС, найкращих правових стандартів права ЄС українськими суддями [9, с. 301]. Вбачається, що «європеїзація» має стати основним трендом сучасного розвитку судової системи України, оскільки вона дозволяє гармонійно увійти до європейського правового простору, забезпечивши на належному рівні верховенство права в державі.

Окремі українські вчені пропонують конкретні кроки в цьому напрямі. Наприклад, В. Л. Качурінер та А. Пахлевандзе систематизують наступні позитивні кроки для України щодо розбудови судової влади в умовах євроінтеграції: 1) перейняття організаційних засад щодо наявності окремих категорій справ, які можуть розширити юрисдикцію вітчизняних господарських судів; 2) розгляд питання про впровадження прискореної процедури розгляду господарських справ у випадку застосування судом альтернативних варіантів вирішення спорів; 3) вивчення дієвості адміністративно-правових засад публічного адміністрування позасудової діяльності суддів; 4) перейняття адміністративно-правових засад реалізації альтернативних судовому вирішенню господарських спорів; 5) запозичення досвіду щодо організації процедур судового розгляду, зокрема його структури яка складається з одного етапу; 6) розширення профілю вимог щодо посади судді господарського суду чотирьох блоковою компетенційною системою [10, с. 560].

Слід погодитися з актуальністю вищевказаних кроків та додати, що судова система України потребує суттєвого удосконалення на усіх рівнях, починаючи від модернізації організаційних засад, і закінчуючи гармонізацією процесуального законодавства. Цей процес є довготривалим, і тому слід не зволікати з реалізацією запропонованих вище кроків. Ефективність відповідної державної політики забезпечить Україні необхідні інституційні зміни та дасть змогу переформатувати і перезавантажити систему правосуддя в цілому. Таким чином міжнародні та європейські стандарти в сфері судочинства

повинні стати для нашої держави орієнтиром і пріоритетом у подальшому розвитку. Реформи в сфері судочинства – складне та відповідальне завдання. Його виконання вимагає комплексного підходу, починаючи із упровадження конституційних засад, які визначають нормотворчу діяльність у сфері судочинства та здійснення правосуддя [11].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку. Таким чином судова система ЄС є складною з організаційної точки зору. Втім, засади її розбудови вказують на її ефективність, оскільки в основі є парадигма захисту прав людини, в якій центральне місце займає доступність суду та гарантованість права на його справедливості, незалежності та неупередженості. Маючи індивідуальні ознаки, судова система ЄС забезпечує інституційну підтримку національним судовим органам та здатна до самоконтролю, тобто протидії поточним і перспективним загрозам. Для України питання імплементації позитивного досвіду ЄС у сфері судочинства є не тільки міжнародним зобов'язанням, але й стратегічним напрямом розбудови правової політики держави. Імплементація забезпечить зростання довіри до судової влади, підвищить її результативність, а також сформує усталену структуру, адаптовану до європейських стандартів. При цьому перспективним напрямом наукових пошуків в цій сфері залишається питання механізмів гармонізації судової системи України до стандартів ЄС.

Список використаної літератури:

1. Про асоціацію: Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. стор. 83. стаття 2125.
2. Камінська І. В. Судова система Європейського Союзу. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2021. № 3 (31). Р. 7–31.
3. Камінська І. В. Судова система ЄС: гносеологічні засади функціонування та розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 47–53.

4. Комарова Т. В. Організація судової системи Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. № 1. С. 79–96.
5. Marina Matic Bošković, Jelena Kostić The Role of the EU in the Justice System Reforms. *Revista Electrónica Iberoamericana*. 2024. Vol. 18. № 2. P. 220–240.
6. Заява Ради суддів України від 20 квітня 2007 року. *Голос України*. 2007. № 77.
7. Отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії Covid-19 і після неї: Декларація Європейської комісії з питань ефективності правосуддя від 10 червня 2020 року. URL: (дата звернення: 12.02.2025).
8. Bekker Sonja The EU's Recovery and Resilience Facility: A Next Phase in EU Socioeconomic Governance? *Politics and Governance*. 2021. № 9. P. 175–185.
9. Петров Р. А. Європеїзація української судової системи як складова євроінтеграційної політики України. *Право України*. 2012. № 1. С. 300–306.
10. Качурінер В. Л., Пахлеванзаде А. Аналіз європейського досвіду та європейських стандартів щодо організації судової влади в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 558–561.
11. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ: USAID. 2015. 708 с.

Boyko O. Features of the European Union judicial system

The article provides a theoretical and legal analysis of the judicial system of the European Union. The author notes that today the problem of improving the national judicial system is particularly acute, which necessitates the study of the positive experience of the functioning of the EU judicial system. It was established that the implementation of positive European experience in the field of judicial proceedings is a determining factor in the development of the legal policy of the state. In the course of the study, it is argued that European integration necessitates the reformatting of the judicial system of Ukraine, since at the EU level there is a multi-level system that includes national courts and judicial bodies of the Community. The author proves that the EU judicial system is a multi-level and structured system that is based on the principle of clear specialization and delimitation of jurisdiction of judicial cases. The following features of the EU judicial system were systematized: human-centricity, functionality, independence, adaptability. It is emphasized that in the event of threats to national judicial bodies, the EU judicial system immediately reacts, ensuring the localization of these threats and overcoming their consequences. The author notes that "Europeanization" should become the main trend of the modern development of the judicial system of Ukraine, since it allows for a harmonious entry into the European legal space, ensuring the rule of law in the state at the proper level. It is substantiated that the judicial system of Ukraine requires significant improvement at all levels, starting from the modernization of organizational principles and ending with the harmonization of procedural legislation. The author notes that the effectiveness of state legal policy will provide Ukraine with the necessary institutional changes and will allow it to reformat and reboot the justice system as a whole.

Key words: european integration, European Union, legal system, justice, case law, judicial procedure, judicial system, jurisdiction.